

Künye

Adı

Alt Lejant

EAN

ISBN

Yayın No

Dizi

Sayfa - Fiyat

Baskı

Yazar

Editör

Düzelti

Kapak

Dizi Kapak Tasarımı

Uygulama

Baskı ve Cilt

İktisadı Deęiřtirmek

Neoklasik İktisada Eleřtirel Bir Yaklaşım

9789750506116

9789750506116

İletiřim 1331

Araştırma-İnceleme 226

230 Sayfa / 15.500.000 TL - 15,50 YTL

1.Baskı Eylül 2008, İstanbul

Gökmen Tarık Acar

Kıvanç Koçak

Begüm Güzel

Suat Aysu

Ümit Kıvanç

Hüsnü Abbas

Sena Ofset

Sonuç

Egemen iktisat teorisi, günümüzün ekonomik problemlerini çözememekle, daha da ötesi iktisadi gerçekliği kavrayamamakla eleştirilmektedir. İktisatçıların önerdikleri politikalar vaat edilenlerin gerçekleşmesini sağlayamamakta, hatta zaman zaman durumu daha da kötüleştirmektedir. Ayrıca egemen iktisat teorisinin kurgusal dünyasının da giderek iktisatçıyı gerçeklerden kopardığı savunulmaktadır. İktisadın bu başarısızlıklarının uyandırdığı tepkiler artık üniversite sıralarına kadar yayılmıştır.

Neoklasik iktisadın günümüzün problemlerini çözmekteki başarısızlığının en büyük nedeni, benimsemiş olduğu metodolojidir. Doğal bilimlerin büyük başarılarla ulaştığı ve kamuoyunun gözünde haklı bir prestij kazandığı dönemlerde şekillenmeye başlayan iktisat, fizik gibi bilimlerden güçlü bir ilham almıştır. Newton fiziğinin mükemmel işleyen evreni, erken döneminden itibaren iktisadın örnek aldığı bir dünyadır. Benimsenen yöntem de deneysel yapı üzerine kurulu olan tümdengelimdir.

Ne var ki, iktisadın inceleme alanı olan sosyal evren, tümdengelimsel yöntemin gereklerini karşılayamaz. Sosyal dünyayı, içsel olarak değişken olan insan faktörü belirler. Üstelik birey, diğer bireylerle ve toplumun bütünü ile etkileşim halindedir. Bu nedenle tümdengelimsel yöntemin gereği olan kapalı bir sistem kurulamaz. Diğer bir ifadeyle, sosyal evrende mutlak biçimde öngörülebilecek neden-sonuç ilişkileri yoktur. Bu da tümdengelimsel yöntemin başarısız olmasına neden olur.

Fizik biliminde 20. yüzyıl içinde yaşanan gelişmeler de Newton fiziğinin birçok anlayışını yıkmıştır. Evrende mutlak bir düzenlilik değil, karmaşıklık ve kaos hakimdir. Bu da iktisadın dayandığı tümdengelimsel yöntemin temellerinin yıkılmasına neden olmalıdır. Bununla birlikte iktisatta bu yeni evren anlayışına ilişkin çalışmalar henüz yaygınlık kazanmamıştır.

Benimsenen bu metodoloji, iktisadın gerçek dışı olduğu iddialarına haklı bir zemin hazırlamaktadır. Tümdengelim dayanan teori, kapalı bir sistem yaratmak için mutlak neden-sonuç ilişkilerine dayanan bir dünya tasarlamak zorunda kalmıştır. Bu da teoriyi gerçeklerden koparmıştır. Bu „gerçek dışılık“ eleştirilerine karşı Milton Friedman'ın “teorinin varsayımlarının önemli olmadığını” savunan enstrümentalist metodolojisi benimsenmiştir. Ne var ki, bu anlayış da teorinin varsayımlarının yalnızca çok küçük bir kısmına uygulanabileceği için

geçersizdir. Bu nedenle teorinin her aşamada gerçeklere dayanması, güçlü bir çözümlene yapabilmek için zorunluluktur. İnsan toplumunun olağanüstü karmaşıklığı ancak bu şekilde anlaşılabilir. İndirgemecilik ve göz ardı etme gibi seçenekler kabul edilemez.

İktisadın kullandığı matematiksel yöntemlerin de problemleri vardır. Fizik bilimini model alan iktisat, fiziğin dili olan matematiği benimseyerek kesinliğe ulaşmayı amaçlamıştır. Ne var ki tümdengelimsel yöntemin sosyal dünya ile uyumsuzluğu kendisini iktisat matematiğinde belirgin biçimde göstermiştir. Bu noktada disiplin kurgusal bir dünyaya ve gerçekdışı varsayımlara yönelip araştırma alanını matematiğe uygun hale getirmeyi seçmiştir. Bu sayede iktisat matematiği olağanüstü bir ilerleme sağlamış fakat sosyal gerçeklikten de hızla uzaklaşmıştır. Analiz yalnızca sayısal olarak incelenebilecek değişkenlerle sınırlanmış, böylece toplumsal gerçekliğin önemli bir kısmı analizin dışına itilmiştir.

İktisadın bütünüyle ideolojinin etkisinde olması da üzerinde durulması gereken bir noktadır. Neoklasik iktisat, ortaya çıktığı tarihten itibaren önemli bir ideolojik rol oynamıştır. Diğer birçok bilim dalı gibi iktisat da ortaya çıkışını ve gelişimini kapitalizme borçludur. Kapitalizmin tarihsel gelişim süreci içinde kendine gelişme zemini bulmuş ve teorilerini bu sürece paralel olarak geliştirmiştir. Kapitalizm evrimleşirken sistemi daha iyi bir hale getirmeye dönük amaçlar, yansımasını iktisadın ideal dünyasında bulmuştur. Kapitalizmin bu “ütopik” derecede uyumlu rüyasını, iktisat matematikleştirmiş ve teorilerinin merkezine koymuştur. Bu noktadan itibaren iktisat teorileri mevcut olan gerçekliğe değil, sistemin savunucularının nihai olarak arzuladığı hedefe yönelik olarak çalışmaya başlamıştır. Tüm modeller mükemmel bir uyumla çalışan serbest piyasa ekonomisi çerçevesinde kurulmuştur.

Kapitalizmi veri alması ve çıkarlarını koruması, iktisadı gerçekdışı bir analize itmiştir. Toplumsal bölüşüm yalnızca bir etkinlik hesaplamasına indirgenmiş, herkesin hak ettiğini aldığı “ispatlanarak” yerleşik düzen bilimsel olarak haklı çıkartılmıştır. Bu yaklaşım, bu idealize (kurgusal) sistem içinde ilişkilerin nasıl geliştiğini açıklamaya çalışırken zaman zaman “*ücretlerin ve karların düzeyini ne belirler*” gibi basit bir soruyu bile cevaplayamayacak kadar sığlaşmıştır.

İktisatçılar, kapitalist sistemin karşılaştığı problemleri çözmeye çalışırken önerdikleri politikalar da kapitalizmin daha güçlü ve sorunsuz biçimde işlemesine odaklanmıştır. Kapitalizmin tarihsel gelişimi içinde karşılaştığı problemler, iktisadın da yönünü çizmiştir. 18. yüzyılda temel mesele “zenginlik” iken Adam Smith liberalizmi egemen olmuştur. 19. yüzyıl

sonlarında Avrupa'da yükselen işçi hareketleri, fayda-değer anlayışına geçişi zorunlu kılmış, 20. yüzyıl başındaki Büyük Bunalım ise kapitalizmin düştüğü çukurdan çıkabilmesi için devlet müdahalesini getirmiştir. 20. yüzyılda soğuk savaş şartları, hem sosyal refah anlayışı ya da kalkınma iktisadı ile sistemin "yumuşatılmasına", hem de piyasa iktisadını tartışmasız biçimde tek bilimsel yaklaşım olarak göstererek kapitalizmin sosyalizme karşı üstünlüğünü ispatlama çabasına neden olmuştur. 1980'ler ve sonrası ise küreselleşme ekonomisinin neoliberal iktisadını beraberinde getirmiştir.

Bu gelişim sürecinde batı kapitalizmi belirleyici bir yere sahip olmuştur. Kurduğu ödüllendirme mekanizmaları ve akademik destek fonları, araştırmaların politik kaygılar ve özel çıkarlar çerçevesinde yapılmasını sağlamıştır. Bu çalışmalar da gelişmiş ülkelerin çıkarlarını koruyan ama gelişmekte olan ülkelere daha az fayda sağlayan (hatta bazen zarar veren) politikaları haklı çıkartacak sonuçlara ulaşmıştır.

Ortodoks teori, benimsediği metodoloji ve taşıdığı ideolojik eğilim nedeniyle politik boyutu önemsemeyen bir matematiksel analizde yoğunlaşmış ve hem diğer iktisat okullarıyla, hem de diğer sosyal bilimlerle diyalogu reddetmiştir. Bu durum özellikle ders kitaplarında çok belirgindir. Alternatif düşünce okullarının çoğu zaman isimleri bile geçmez. Evrensel bir gerçeklikmiş gibi sunulan teorilerin üzerindeki tartışmalar ve eleştiriler ise çok ender olarak ders kitaplarına girer.

Böylece iktisat anti entelektüel ve yalnızca teknikten ibaret olduğuna inanılan bir uğraşa dönüşmüştür. Teoride idealize edilen piyasalar gerçek hayatta bir anlam taşımazlar. Gelenekler, nüfus, toplumsal sınıflar, cinsiyet, ırk, coğrafi konum, kurumlar gibi piyasa dışı güçler ekonomideki birçok ilişkiyi belirler. Gerçekte „piyasa“ diye adlandırılan şey, tarihsel koşulların oluşturduğu sosyal bir yapıdan başka bir şey değildir. Evrensel bir yönü yoktur.

Bu gerçekler iktisadın toplumsal gerçekliği anlayabilmesi için daha farklı yöntemler benimsemesini gerektirmektedir. Bu konuda iktisatçılar arasında yapılan tartışmalar daha gerçekçi ve doğru çözümler üretebilen bir teorinin kurulabilmesi için çoğulcu bir yaklaşımın benimsenmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Hem diğer sosyal bilimlerle yakın ilişki içinde olup ortak çözümleme araçları geliştirebilen, hem de tüm iktisat okullarının görüşlerine eşit mesafede duran bir iktisadın toplumu bir bütün olarak kavraması için iktisatçıya ihtiyacı olan araçları vereceği iddia edilmektedir.

Bu noktada iktisadın son dönemde gerçekten de geleneksel çizgisinden ayrılmaya başladığının altını çizmek gerekir. Son yıllarda Ortodoks iktisatçıların tarih, biyoloji, sosyoloji, psikoloji gibi alanlara vurgu yapmaya başlaması ilk bakışta teorinin gerçekten çoğulcu bir yapıya doğru kaydığı izlenimini vermektedir. Günümüzde ulaşılan bilgisayar teknolojisi de artık çok karmaşık hesaplamaların bile çok kısa bir sürede yapılabilmesini sağlamıştır. Bu da iktisatçıların şimdiye kadar kaçındıkları alanlara cesaretle girmelerinin yolunu açmıştır.

Bununla birlikte iktisat geleneksel araçlarını terk etmiş değildir. Günümüzde iktisadın teknik araçlarının kapsadığı alan sürekli olarak genişlemektedir. Gerçek dünyayı çok dar bir çerçeveden izlemesine karşın geliştirmiş olduğu analiz araçlarını sürekli yeni alanlara uygulamaya çalışmaktadır. Bireyin bağış yapma dürtüsü, hatta bireyin suç işleme kararı bile neoklasik araçlarla açıklanmaya çalışılmaktadır.

Birçok yazar, Ortodoks iktisatçıların geleneksel çizgiden son dönemdeki ayrılma eğiliminin belirli sonuçları zorlama amacı taşıdığını savunur. İktisatçılar bunu birkaç değişik biçimde yapar: İlk olarak, geleneksel genel varsayımları, daha karmaşık ve daha az inandırıcı varsayımlarla değiştirme yolu seçilir. Refah ekonomisinde ve kar-maliyet analizinde fayda karşılaştırmaları, (ideal fayda fonksiyonları), genel denge teorisinde gelir dağılımı üzerinde sınırlamalar, sosyal seçim teorisindeki benzer tercih fonksiyonları, makro ekonomide temsilci tüketici kavramları gibi gelişmeler bunun eseridir. İkinci bir tepki ise, sistemin temel koşullarını ve varsayımlarını içselleştirmektir. Genel denge ve oyun teorilerinde *rasyonel beklentiler* yaklaşımı bunun için benimsenmiştir. Böylece beklentiler “içsel” hale getirilmiş ve denge koşulları karşılanmıştır. Son olarak, ampirik çalışmaların bulgularıyla uyumlu varsayımların belirlenmesi çabaları da dile getirilmelidir. Örneğin Solow, iktisat teorisinin, bireyin kararlarının içinde bulunulan duruma bağlı değerler ve alışkanlıklarla uyumlu biçimde değiştirilmesini savunur. Bu düşünce yapısı; iktisatçıların tarih, biyoloji, sosyoloji gibi alanlara daha fazla dikkat etmeleri gerektiği inancıyla da örtüşür.

Ne var ki; tarih, biyoloji ve sosyoloji gibi alanlara vurgu yapılmasının ortodoks teoriyi daha büyük bir başarıya taşıyacağı şüphelidir. Bu girişimler, yanlış yöne doğru giden bir projenin ömrünü uzatma girişimleri olmaktan öteye gidemeyebilir.

Diğer bir ifadeyle, Ortodoks teorinin eksikliklerini kapatmak amacıyla yeni çalışma alanları belirleme çabası teorinin ömrünü uzatabilir ama günümüz ekonomilerini daha gerçekçi bir çerçeveden inceleme ve problem çözme ihtiyacını karşılayacak atılımı sağlayacakları şüphelidir.

Teorinin içsel problemleri, disiplinin yepyeni bir anlayış üzerine kurulmasını gerekli kılmaktadır.

Teorinin günümüzde hala yıkılmadan varlığını sürdürüyor olması da onun başarılı olduğu anlamına gelmez. Bu süreç kapitalizmin tarihsel gelişiminin bir eseridir. Dolayısıyla kapitalizmin şimdiki aşaması, teorinin yeni alanlara sıçramasını zorunlu kılmıştır.

Kapitalizmin altın çağı 1970'lerde krizle birlikte son bulunca iktisat da bu doğrultuda bir değişime yönelmiştir. İktisat teorileri krize çözüm bulmaya çalışırken yeni kavramlara da kapı açmıştır. Kamusal alan küçülüp sermayeye yer açtıkça iktisat da yeni alanlara nüfuz etmiştir. Örneğin eğitim gibi alanlar sermayenin de katkısıyla iktisat tarafından yeniden değerlendirilmiş ve böylece büyüme teorileri daha önce dışsal saydığı bazı değişkenleri modele ekleyebilmiştir. Lucas insanı "sermaye" olarak ele alıp analize katmıştır. Bu yeni değişkenleri eklemesi, iktisadın ontolojik temellerini etkilememiş, aksine bu temellerin daha geniş bir alanda uygulanmasını sağlamıştır. Diğer taraftan AR-GE maliyetlerinin yükselmesi, üniversitelerin zaten var olan donanımlarının bu konuda harekete geçirilmesini gerektirmiştir. Bu da okulların bilgi pazarlayan birimlere dönüşmesini beraberinde getirmiştir.

Teorinin yerleşik bir sistem yaratmış olması da varlığını sürdürmesini sağlamaktadır. Bu sistem, iktisatçıların yerleşik inançları, kurumsallaşma, atama kriterleri, süreli yayınlar, güç ilişkileri, yöneticilik pozisyonları, öğretim üyeleri, ödül mekanizmaları, gibi çok karmaşık bir ağ üzerine kuruludur. Bu yapı değişmeden iktisatçının algı biçimini değiştirmesi de kolay olmayacaktır.

İktisat ideolojinin etkisinde kaldığı sürece bu aksaklıklar kaçınılmazdır. Ortodoks iktisat, sistemin egemenlerinin çıkarlarını koruduğu sürece yıkılmayacaktır. İktisat, diğer tüm ideolojiler gibi kural koyucu olduğu için bu söyleme uymayan görüşlerin var olması iktisatçıların söylemini zayıflatmaz. Bir ideoloji, söylemlerin yalanlanmasıyla yıkılmaz. Başka bir ideolojinin onun yerini almasıyla yok olur. Neoklasik teorinin yıllardır eleştirilip yine de zayıflatılamamasının nedeni budur. İktisat söyleminin ideolojisi gücünü korudukça iktisat kuramlarının eleştirisi akademik bir çaba olarak kalmaya mahkumdur. Heterodoks okulların çok zekice eleştiriler yapmasına karşın egemen konuma gelememesinin altında da bu vardır.

Burada bilimsel bir tavır, ideolojinin varlığını reddetmek değil, bunu kabul etmek olacaktır. Disiplinin ideolojinin etkisinde olmadığını iddia etmek, bu problemi göz ardı etmekle kalmaz, ayrıca disiplinin „nesnel“ olduğu

yanılığını doğurur. Bu ise bir ideolojinin dayatılması için en uygun zemini oluşturur.

Toplumun temelini oluşturan ilişkiler, örneğin anne-baba ve çocuk ilişkisi, karşı cins ile ilişkiler, tutkular, inançlar ve ahlak kuralları, arkadaşlık ilişkileri ve diğer toplumsal dürtüler aslında iktisadın kurguladığı dünyadan tamamen farklı biçimlerde varlıklarını sürdürmektedir. Bireyi toplumdan tamamen kopartıp bencil ve faydacı bir birim olarak ele almak, aslında bu bireyin de, toplumun bütününün de davranışlarının anlaşılmasını olanaksız kılmaktadır.

Bu anlamda sağlıklı bir teori ancak çoğulcu bir yaklaşımla kurulabilir. İktisat politik seçimleri, toplumsal kültürü, gelenekleri, tarihi, coğrafi faktörleri, göz ardı etmeyen, insanı tüm karmaşıklığı ve eksiklikleriyle ele alıp toplumun bir parçası olarak değerlendirebilen bir bilim dalı olmalıdır. En önemlisi de, evrensel gerçekliği elinde tutuyormuş gibi davranıp bu „gerçekliği“ başkalarına dayatmak yerine diğer dünya görüşleri ile hoşgörülü bir ilişki içine girmeli ve diğer bilimlerin de bulgularından yararlanmalıdır. Böyle bir bilim dalı belki araştırmacıya mutlak gerçekleri sunduğunu iddia edemez ama her zaman araştırılacak daha fazla şey olduğu gerçeğinden hareketle disipline ilerici bir dinamik kazandırır.

Joan Robinson “*iktisat eğitimi almanın amacı iktisadi problemlere hazır çözümler elde etmek değil, iktisatçılar tarafından kandırılmaktan kurtulmaktır*” der. İktisatçı, evrensel gerçekliği elinde tuttuğuna inandığı sürece hem toplumu, hem de kendisini kandırmaya devam edecektir. Bu nedenle teorinin sınırlarının görülmesi çok önemlidir. Tek bir görüşü doğru kabul eden bir yaklaşım, bir toplumun ancak belirli bir kısmını aydınlatabilir. Bunun farkında olmamak, iktisatçıyı her şeyi bildiği yanılığine düşürür ki, bu da bir bilim insanı için en büyük tehlikedir.